

С. В. Добровольський

ДОСВІД КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ І США ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО І ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Здійснено аналіз наукового, законодавчого й емпіричного матеріалів щодо змісту і значення міжнародного досвіду загалом і в контексті питання забезпечення соціальної захищеності військовослужбовців зокрема.

Акцентовано на тому, що проведення державної політики соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей є надзвичайно важливим і потребує пильної уваги влади та суспільства. Доволі змістовно розглянуто досвід країн Європейського Союзу і США щодо забезпечення соціального і правового захисту військовослужбовців відповідно до законодавства цих держав. Крім того, наголошено на низці додаткових програм, які спрямовані на підтримку військовослужбовців та їхніх сімей, а також соціальні гарантії.

Поряд із цим акцентовано увагу на організаційно-правових засадах гарантій соціального і правового захисту військовослужбовців, проведено порівняння соціального і правового захисту військовослужбовців різних країн. Розглянуто низку загальних принципів соціального і правового захисту військовослужбовців, які застосовуються в усіх країнах ЄС. Визначено важливість гарантування соціального і правового захисту військовослужбовців. Наголошено, що після набуття Україною статусу кандидата в члени ЄС, в умовах відсічі збройній агресії РФ важливим є питання гідного соціального захисту військовослужбовців та впровадження стандартів ЄС і НАТО.

Ключові слова: соціальний захист, правовий захист, забезпечення прав військовослужбовців.

Постановка проблеми. На цей час тема соціального забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України (ЗСУ) є доволі актуальною. Конституція України визначає право на соціальне забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей [1]. Ці права також закріплені у Загальній декларації прав людини [2] та Європейській соціальній хартії [3]. З огляду на багаторічний досвід ведення бойових дій, велику кількість ветеранів війни та військовослужбовців українцями важливими є вивчення міжнародного досвіду і вдосконалення механізмів соціального захисту в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досвід країн Європейського Союзу (ЄС) і США щодо забезпечення соціального і правового захисту військовослужбовців розглядали Л. Мазуренко [4], Ю. Норчук [5], О. Кондратенко [8], С. Романцова [9], О. Москаленко [10], О. Ярошенко [11] та інші науковці. Дослідники зосереджували увагу на основних аспектах діяльності універсальної та регіональних систем, уникаючи зайвої деталізації, і показали їх як механізми, що динамічно адаптуються до нових викликів. Залишається відкритим питання комплексного дослідження тематики міжнародного досвіду щодо забезпечення державою соціальної захищеності військовослужбовців.

Метою статті є аналіз досвіду інших країн у забезпеченні соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей.

Виклад основного матеріалу. Соціальний і правовий захист військовослужбовців є одним із найважливіших аспектів забезпечення їхньої готовності до виконання військових обов'язків. Країни ЄС і США мають значний досвід у сфері забезпечення соціального і правового захисту військовослужбовців. Цей досвід ґрунтується на принципах демократичного суспільства, прав людини та соціальної справедливості.

Детальніше розглянемо досвід країн ЄС. У країнах ЄС соціальний і правовий захист військовослужбовців регулюється національним законодавством. При цьому є низка загальних принципів, які застосовуються в усіх країнах ЄС. Наведемо їх.

1. Рівність прав і обов'язків військовослужбовців. Незалежно від національності, раси, статі, релігії тощо всі військовослужбовці мають рівні права й обов'язки.
2. Соціальна захищеність військовослужбовців. Військовослужбовці та їхні сім'ї мають право на соціальний захист, який забезпечує їм гідне життя.
3. Правовий захист військовослужбовців. Військовослужбовці мають право на правовий захист, який гарантує їхні права та свободи.

У більшості країн ЄС є єдиний закон, який визначає права й обов'язки військовослужбовців. Цей закон зазвичай передбачає такі гарантії:

- оплата праці та соціальні виплати, які відповідають стандартам, установленим для цивільного населення;
- право на медичне обслуговування та соціальне забезпечення;
- право на освіту та професійну підготовку;
- право на відпочинок та дозвілля;
- право на захист від дискримінації та порушення прав людини.

Стосовно соціального захисту військовослужбовців його основними елементами є такі.

Забезпечення житлом. Військовослужбовці мають право на отримання житла або компенсації за його оренду.

Забезпечення медичною допомогою. Військовослужбовці мають право на безкоштовне надання медичної допомоги, включно з лікуванням у державних і приватних медичних закладах.

Забезпечення освітою. Військовослужбовці та їхні сім'ї мають право на отримання безоплатної освіти у державних і приватних навчальних закладах.

Пенсійне забезпечення. Військовослужбовці мають право на отримання пенсії після звільнення зі служби.

Наведемо основні елементи правового захисту військовослужбовців.

Захист від дискримінації. Військовослужбовці мають право на захист від дискримінації за ознакою раси, статі, релігії, національності тощо.

Захист від посягань на життя і здоров'я. Військовослужбовці мають право на захист від посягань на їхнє життя і здоров'я як під час виконання службових обов'язків, так і поза службою.

Захист від несправедливого звільнення. Військовослужбовці мають право на захист від несправедливого звільнення зі служби.

Розглянемо досвід США. У цій країні соціальний і правовий захист військовослужбовців регулюється Законом про військові служби (Uniformed Services Employment and Reemployment Rights Act) [6]. Цей закон гарантує військовослужбовцям та їхнім сім'ям низку прав і пільг, зокрема таких.

Забезпечення житлом. Військовослужбовці мають право на отримання житла або компенсації за його оренду.

Забезпечення медичною допомогою. Військовослужбовці мають право на безкоштовне надання медичної допомоги, включно з лікуванням у державних і приватних медичних закладах.

Забезпечення освітою. Військовослужбовці та їхні сім'ї мають право на здобуття безоплатної освіти у державних і приватних навчальних закладах.

Пенсійне забезпечення. Військовослужбовці мають право на отримання пенсії після звільнення зі служби.

Також додаткові гарантії соціального і правового захисту військовослужбовців у США регулюються Законом про національну оборону (National Defense Authorization Act) [7]. Цей закон передбачає такі гарантії:

- оплата праці та соціальні виплати, а саме грошове утримання, медичне страхування, житло та харчування;
- право на медичне обслуговування та соціальне забезпечення;
- право на освіту та професійну підготовку;
- право на відпочинок та дозвілля;
- право на захист від дискримінації та порушення прав людини.

Крім того, у США є низка додаткових програм, які спрямовані на підтримку військовослужбовців та їхніх сімей. До таких програм належать:

- 1) програма допомоги ветеранам (Veterans Affairs), яка надає медичне обслуговування, соціальне забезпечення та інші послуги ветеранам військових конфліктів;
- 2) програма допомоги сім'ям військовослужбовців (Military Family Support), яка надає підтримку сім'ям військовослужбовців, що перебувають у розлуці;
- 3) програма підготовки військовослужбовців до цивільного життя (Transition Assistance Program), яка допомагає військовослужбовцям підготуватися до переходу до цивільного життя [6].

Соціальний і правовий захист військовослужбовців у країнах Європейського Союзу і США має деякі спільні риси. Зокрема, у всіх цих країнах військовослужбовці мають право на пенсію, медичне обслуговування, освіту та житло. Соціальний захист військовослужбовців у країнах ЄС і США охоплює широкий спектр таких заходів.

Пенсії та соціальні виплати. Військовослужбовці, які виступили встановлений строк, мають право на пенсію. Крім того, вони можуть одержувати інші соціальні виплати, такі, як допомога по безробіттю, допомога по інвалідності, допомога на дітей тощо.

Медичне обслуговування. Військовослужбовці мають право на безкоштовне медичне обслуговування, включно з лікуванням у військових лікарнях і поліклініках.

Освіта. Військовослужбовці та їхні сім'ї мають право на безоплатну освіту у військових навчальних закладах.

Житло. Військовослужбовці мають право на житло, яке надається їм безкоштовно або за зниженою ціною.

Правовий захист військовослужбовців у країнах ЄС і США охоплює широкий спектр таких заходів.

Захист від дискримінації. Військовослужбовці мають право на рівний захист від дискримінації на основі раси, статі, релігії, сексуальної орієнтації тощо.

Захист від переслідувань. Військовослужбовці мають право на захист від переслідувань за свою політичну або релігійну діяльність.

Захист від покарання за дії, вчинені в межах виконання службових обов'язків. Військовослужбовці мають право на захист від покарання за дії, вчинені у межах виконання службових обов'язків, навіть якщо ці дії суперечать законам мирного часу.

Однак також є низка відмінностей. Наприклад: у країнах ЄС пенсія військовослужбовців зазвичай виплачується у вигляді довічної ренти, у США – у вигляді одноразової виплати.

Щодо медичного обслуговування, то у країнах ЄС військовослужбовці та їхні сім'ї мають право на безкоштовне медичне обслуговування у державних медичних закладах, а у США – у військових медичних закладах.

Освіта військовослужбовців та їхніх сімей у ЄС і США також має свої особливості. У країнах ЄС військовослужбовці та їхні сім'ї мають право на безоплатну освіту у державних навчальних закладах, а у США – у військових навчальних закладах.

Що стосується житла, то в країнах ЄС військовослужбовці мають право на житло, яке надається їм безкоштовно або за зниженою ціною. У США військовослужбовці мають право на таке житло, якщо вони перебувають на службі за межами США.

В останні роки у країнах ЄС і США спостерігається тенденція до посилення соціального і правового захисту військовослужбовців. Це пов'язано з низкою чинників, зокрема:

- зростання вимог до професійної підготовки та фізичної підготовки військовослужбовців;
- збільшення тривалості військової служби;
- зростання кількості військовослужбовців, які беруть участь у бойових діях.

Ці чинники вимагають від держав надання військовослужбовцям та їхнім сім'ям більшого соціального і правового захисту.

Загалом країни ЄС і США забезпечують високий рівень соціального і правового захисту військовослужбовців. Це сприяє підвищенню мотивації військовослужбовців до виконання військових обов'язків і забезпечує їхню соціальну захищеність.

Варто навести деякі конкретні приклади соціальних і правових гарантій, які надаються військовослужбовцям у країнах ЄС та США.

1. У більшості країн ЄС військовослужбовці отримують щомісячну плату, яка становить від 60 % до 100 % середньої зарплатні в країні. У США військовослужбовці одержують щомісячне грошове утримання, яке становить від 2 тис. до 5 тис. доларів США.

2. У всіх країнах ЄС і США військовослужбовці мають право на безкоштовне медичне обслуговування та соціальне забезпечення. У США військовослужбовці та їхні сім'ї також мають право на безкоштовне житло, харчування й освіту.

3. У всіх країнах ЄС і США військовослужбовці мають право на відпочинок та дозвілля. У США військовослужбовці мають право на 24 дні відпустки на рік, а також на 15 днів оплачуваного лікарняного.

4. У всіх країнах ЄС і США військовослужбовці мають право на захист від дискримінації та порушення прав людини. У США військовослужбовці, які стали жертвами дискримінації або порушення прав людини, мають право на юридичну допомогу та відшкодування збитків.

Звісно, є також і відмінності в соціальному і правовому захисті військовослужбовців у різних країнах. Наприклад: у деяких країнах ЄС військовослужбовці мають право на більш тривалу

відпустку, ніж у США, а у деяких країнах ЄС військовослужбовці мають право на більш високу пенсію, ніж у США.

Незважаючи на ці відмінності, загальний рівень соціального і правового захисту військовослужбовців у країнах ЄС і США є високим. Це сприяє підвищенню мотивації військовослужбовців до виконання військових обов'язків і забезпечує їхню соціальну захищеність.

Висновки

Отже, соціальний і правовий захист військовослужбовців у країнах ЄС і США є одним із важливих напрямів державної політики. Цей захист забезпечує військовослужбовцям та їхнім сім'ям гідне життя, а також сприяє їхній мотивації до служби.

Головною метою у набутті досвіду передусім є практична діяльність та досягнутий результат. Проведений аналіз дає змогу дійти висновку щодо високого рівня розвитку державних програм США і Європейського Союзу, спрямованих на забезпечення соціальної захищеності ветеранів війни. Заходи відповідного спрямування охоплюють всі аспекти життя військовослужбовців. З початком ведення повномасштабної війни і збільшенням кількості ветеранів війни є необхідність обміну досвідом, долучення до міжнародних проєктів з метою вивчення стандартів країн Європейського Союзу та членів НАТО і в загальному підсумку створення комплексної національної системи соціальної підтримки й допомоги учасникам бойових дій на сході України та членам їхніх сімей.

Основними напрямками подальших наукових досліджень є пошук шляхів реалізації та можливостей запровадження міжнародного досвіду в контексті соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей до національного законодавства України, а також обґрунтування потреби в удосконаленні чинної системи соціального захисту військовослужбовців.

Перелік джерел посилання

1. Конституція України. URL: <http://surl.li/gdyl> (дата звернення: 10.01.2024).
2. Загальна декларація прав людини. URL: <http://surl.li/mfsekf> (дата звернення: 06.10.2023).
3. Європейська соціальна хартія. URL: <http://surl.li/qorhgp> (дата звернення: 05.10.2023).
4. Мазуренко Л. І. Основні засади державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців: нормативно-правове забезпечення. *Актуальні проблеми політики*. 2023. Вип. 71. С. 223–231. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/71_2023/71_2023.pdf#page=223 (дата звернення: 05.10.2023).
5. Норчук Ю., Доронін О. Актуальні питання розвитку соціального захисту військовослужбовців: з досвіду країн НАТО. *Розвиток законодавства України у сфері оборони: проблеми адаптації до стандартів НАТО та шляхи їх вирішення* : матеріали наук.-практ. конф., м. Київ, 23 квіт. 2021 р. Київ, 2021. С. 225–229.
6. Uniformed Services Employment and Reemployment Rights Act. URL: <https://11l.ink/imRH5> (дата звернення: 08.10.2023).
7. National Defense Authorization Act. URL: <http://surl.li/ugqbr> (дата звернення: 12.10.2023).
8. Кондратенко О. О. Загальні засади нормативно-правового забезпечення державного управління у сфері соціального захисту учасників антитерористичної операції та членів їх сімей. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Державне управління*. 2015. № 4. С. 113–120.
9. Романцова С. Досвід країн Європейського Союзу щодо захисту прав і свобод громадян у пенітенціарних установах. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2015. № 4. С. 387–393. URL: <http://surl.li/ugqbx> (дата звернення: 12.10.2023).
10. Москаленко О. В. Міжнародні стандарти у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Право*. Харків, 2012. Вип. 18. С. 61–67.
11. Ярошенко О. М., Слюсар А. М., Ветухова І. А. *Право соціального забезпечення* : підручник. Харків : Право, 2019. 376 с.

Стаття надійшла до редакції 23.04.2024 р.

UDC 351.84:364-05](100)

S. Dobrovolskyi

EXPERIENCE OF THE COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION AND THE USA IN PROVIDING SOCIAL AND LEGAL PROTECTION OF MILITARY PERSONNEL

In this article, an analysis of scientific, legislative, and empirical material was made on the subject of international experience in general and in the context of social protection of military personnel. The experience of the countries of the European Union and the USA regarding the provision of social and legal protection of military personnel is considered. Attention is focused on the organizational and legal foundations of guarantees of social and legal protection of military personnel. A comparison of social and legal protection of military personnel of different countries is made. The importance of guaranteeing social and legal protection of military personnel is determined.

Keywords: *social protection, legal protection, ensuring the rights of military personnel.*

Добровольський Сергій Валерійович – слухач Національного університету оборони України
<https://orcid.org/0000-0002-8851-3606>